

HOOPVOLLE GELUIDEN UIT EUROPOORT

Verslag van het Cristella-weekend van 22 tot 24 april 2005

Bernhard de Vries¹, Nico Dam² en Hermien Wassink³

¹ Roerdomplaan 222, 7905 EL Hoogeveen

² Hooischelf 13, 6581 SL Malden

³ Wiersseweg 22, 7261 AB Ruurlo

de Vries, B., Dam, N. & Wassink, H. 2006. Report of the Aphyllophorales weekend 2005. *Coolia* 49(1): 37–40.

The Aphyllophorales working group “Cristella” met over the weekend of 22–24 April 2005 in Vlaardingen, near Rotterdam. We report on some of the interesting species found there, and on our experiences in this part of the Netherlands. One species (*Dacrymyces chrysospermus*) is recorded for the Netherlands for the first time, and we report a second find of the rare *Sistotrema hirschii*.

We zijn, voor ons Cristella-weekend, al enkele jaren geabonneerd op fraai voorjaarsweer. Een fris windje en stralende zon waren ons deel, in de landelijke restanten van de Europoort; zelfs toen voor de laatste dag regen werd voorspeld.

De organisatie liep ook prima. Dankzij Grieta Fransen kwamen we telkens terecht in groene oases in dit dichtbevolkte deel van ons land. Vlaardingen heeft ook wel wat anders dan woonwijken, verdacht kraanwater, olierampen, alarmfases en wegen voor race-monsters. Ons thuis was een NIVON-huis; een oude boerderij met een natuurcamping, op loopafstand van een druk winkelcentrum. Aan de buitenkant van het hek ben je beducht voor zakkenrollers, en weinig meters daarvandaan laat je met een gerust hart je auto, met alles er in, even open staan.

De terreinen die we bezochten waren echte volksbossen. Het begon met de “Lickebaert”; een bos door de bevolking geplant als protest tegen het terreingebruik als vuilstort. Je vindt er allerlei ‘groensouveniertjes’, zoals afgedankte Levensbomen, geredde kerstbomen en opgeschoten rozen-onderstammen. Gelukkig weet de natuur beter en domineren de wilgen. De volgende dag was een eendenkooi ons doel. Het bleek een fraai gerestaureerd exemplaar waar schoolklassen kennis maken met het oude beroep van eendenvanger, en waar een steding even uit de betonnen wereld is. Het Kralingse bos bij Rotterdam werd ’s middags bezocht door een deel van de deelnemers. Op zondag volgde het Staelduinse bos, waar het parkeerterrein om tien uur al bijna vol stond met auto’s van wandelaars. Verschillende keren werd hen uitgelegd wat die vreemde bos-scharrelaars aan het doen waren. Bij een bosvijver hebben we genoten van de zon, kijkend naar de kinderen die speelden met het water.

Alles bij elkaar was het een bijzondere ervaring om korte tijd een groene randstedeling te zijn. Ons groen zijn betekende naast onervarenheid in het verkeer ook dat we griezige groeisels op rottend hout zochten. Daarbij werden onze verwachtingen zoals gewoonlijk overtroffen en we willen u daar graag deelgenoot van maken.

In totaal werden dit weekend 147 soorten gevonden: 16 Agaricales, 73 Aphyllophorales, 16 Phragmobasidiomyceten, 34 Ascomyceten en 8 Myxomyceten.

Natte voeten

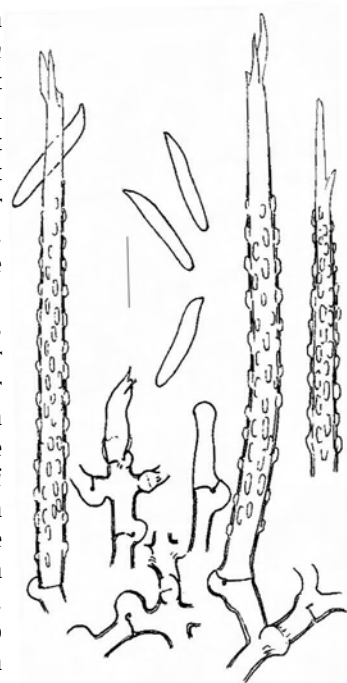
Op de eerste dag in en bij de Lickebaertpolder noteerden we twee lijstjes van respectievelijk 36 en 18 soorten. Voor de bewoners van de oostelijke zandgronden was dat wel even

wennen. Hier vonden we, en ook op veel andere plekken dit weekend, Priemharige korstjes (*Subulicystidium longisporum*). In het veld kun je al vermoeden dat je het dingetje gevonden hebt; het is meestal een wit, ijl weefsel van ragfijne pallisaden dat de kleur van het hout nauwelijks kan bedekken. Van opzij gezien is het overtrekje uiterst fijn behaard. De haartjes staan alle zeer strak in het gelid: een micro-spijkerbedje dus. Microscopisch herken je het ding in een oogwenk. De cystiden zijn uniek (figuur 1).

Klaas van der Veen, die gewend is aan natte voeten, dook na verloop van tijd in een veld met Lisdodden waar hij alleen bleef opereren want niemand verwachtte daar iets goeds van. Toch haalde hij er iets 'boven water', een dun witachtig overtrekje dat 's avonds een spectaculaire viersporige *Sistotrema* bleek te zijn: *Sistotrema hirschii* (Lila urnkorstzwam) groeide hier op dode bladscheden van Lisdodde. Toch een bijzonder moment dus; in de hele wereld niet gevonden en nu voor de tweede maal na 75 jaar in onze lage landen (zie figuur 2, en Donk 1931). Het lijkt vreemd: eerste vondst op loofhout en nu op Lisdodde. Het komt wel vaker voor dat een korstje z'n cellulose haalt uit oude kruidenstengels. In *Sistotrema*, waarin veel soorten 6- tot 8-sporig zijn, is viersporigheid geen uitzondering. Een soort die veel op *S. hirschii* lijkt

Figuur 2: *Sistotrema hirschii*. Sporen, basidia in verschillende stadia, en hyfen. Maatstreepje = 10µm.

Figuur 1: *Subulicystidium longisporum*. Sporen, cystiden en hyfen. Maatstreepje = 10µm.

is *S. hispanicum* (= *S. quadrisporum*; Lammers, 1993); die verschilt door kortere sporen.

Onopvallend dook later ook nog een melding op van *Dacrymyces chrysospermus* Berk. ex Curt. (= *D. palmatus*). Deze onderscheidt zich van de algemene *D. stillatus* (Oranje druppelzwam) door langere sporen en meer septen per spore. Vooralsnog lijkt dit een nieuwe soort voor Nederland te zijn.

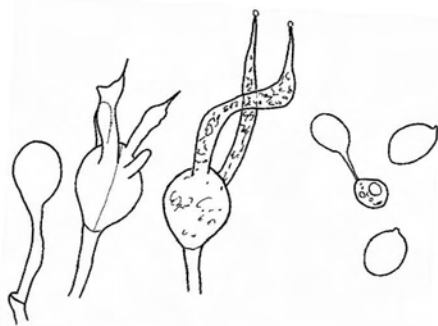
Eendenkooi

Op de zaterdag gingen we naar de Aalkeetbuitenpolder, een eendenkooi. Het bossige doolhof bleek nat genoeg om ons werk te verschaffen tot ver na dit weekend. De totaalscore kwam hier op 62 soorten, met verschillende bijzondere vondsten zoals Grijs waskorstje (*Exidiopsis grisea*) en Wimpergeleitandzwam (*Protodontia subgelatinosa*). Hoe een doorsnee korstjeszoeker dit alles ondergaat moge blijken uit het tekstkader op de volgende pagina.

Korstjes zoeken is een heerlijke bezigheid. Fijn een paar uur lang dooie takken omdraaien en besnuffelen, en tevreden knorrend van het ene naar het andere, nòg rotttere stuk hout kruipen. Heerlijk! Als gezaghebbende biologen al niet hadden uitgemaakt dat de mens van apen afstamt, dan had ik het varken hoog als voorouder aangeslagen.

Op één van de bijzonder rotte stukken hout langs de eendenkooi van de Aalkeetbuitenpolder zat het feitelijke onderwerp van deze notitie: een bleek grijs wasachtig-gelatineus laagje. Thuis bleek het in feite om een korstvormig stekeltrilzwammetje te gaan, met talrijke maar korte stekeltjes en basidiën met dwarswandjes. Individuele stekeltjes waren glad en glazig, en tot hoogstens 0,3 mm lang; ze stonden op een gemeenschappelijke, vrij dikke basale laag met een wat taai-gelatineuze consistentie. De microscopische kenmerken zijn geïllustreerd in bijgaande figuur 3. In het kort: Basidiën 2–4-sporig, myxarioïd (d.w.z. gesteeld, en met het bovenste, gezwollen deel schijnbaar door overlangse dwarswandjes in evenveel compartimenten verdeeld als er sterigmen zijn). Sporen subgloboos tot breed ellipsoïd, ongeveer $5-6 \times 4-5 \mu\text{m}$, glad, repeterend. Geen cystiden. Stekels opgebouwd uit ongedifferentieerde hyfen, met (slecht zichtbare) gespen.

Aan de hand van deze kenmerken is dit stekeltrilkorstje met bijv. Jülich (1984) of Nordic Macromycetes (Hansen & Knudsen, 1997) soepel te determineren: *Protodontia subgelatinosa* (P. Karsten) Pilat. Het blijkt een zelden gevonden paddenstoel te zijn: hij staat niet in de Standaardlijst, wel in de Aanvullingen (zie NMV-webstek). En zeldzaamheid verleent glans, zelfs aan zo'n onaanzienlijk waslaagje. Tevreden knorrend zat ik achter m'n microscoop...

Figuur 3: *Protodontia subgelatinosa*. Basidiën in verschillende stadia, en sporen (één repeterend).

oploskorstje (*Tubulicrinis subulatus*) was nu dus ook in het voorjaar van de partij. *Tubulicrinus subulatus* (Bourd. & Galz.) Donk is een soort die bijna uitsluitend op naaldhout voorkomt, en zo ook nu. Een blik door de microscoop leidt snel naar het geslacht door de opvallende lyocystiden. Binnen *Tubulicrinis* is de soort dan gemakkelijk op naam te brengen door het vrij dikke vruchtlichaam, de allantoïde sporen en de spits toelopende lyocystiden (figuur 4). Vruchtlichaam: wit tot crème, 0,3 mm dik, het oppervlak is onsaamenhangend en bij droging verschijnen er barstjes in het hymenium. Lyocystiden: dikwandig, ongeveer $10-15 \mu\text{m}$ vanaf de spitse top plots dunwandig. Op deze hoogte

's Middags had een deel van ons al genoeg gezien en verzameld, maar een andere helft had, onverzadigbaar, nog honger naar meer. Die groep koos voor het Kralingse bos waar onder andere het Winterelfendoekje (*Hypochnicium vellereum*) werd gesignaleerd. Blijkbaar was er een iepenstam of -stronk aan de beheerders ontsnapt. Hier vond men ook de Kapjesmorielje (*Morchella semilibera*), een soort die ook wel op andere voorjaarsexcursies van Cristella is genoteerd. Ten overvloede herinnerde ons het Zilveren boomkussen (*Enteridium lycoperdon*) er aan dat het nog voorjaar was.

Toch is het in april mogelijk om ook herfstsoorten te vinden. Als het substraat maar lang genoeg vochtig is. Het Spitsharig

geïncrusteerd met kristallen over een lengte van 10–20 μm . Totale lengte 75–100 $\times$ 8–11 μm . Sporen iets allantoïd: 6–8 $\times$ 1,5–1,8(2) μm . Hoewel dit korstje regelmatig opduikt in zowel natte als droge gebieden is het altijd weer een verrassing de prachtige cystiden te zien. In KOH lossen ze op als sneeuw voor de zon!

Mycoforie

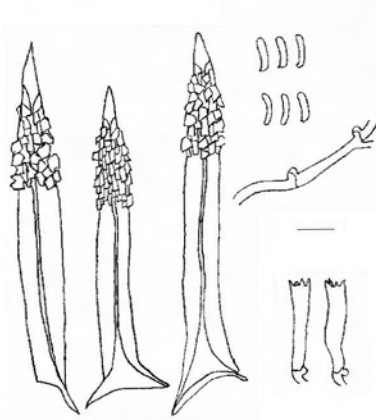
Het bezoek op zondag aan het Staelduinse bos was in meerdere opzichten een bekroning van ons weekend. Niet alleen voelden we ons recreant, maar we vonden hier ook een groot aantal soorten: 81. Tijdens het takkenrapen hoor je zelden een enthousiaste schreeuw, want het meeste blijkt pas thuis bijzonder te zijn: de 'Aha Erlebnis' komt meest pas achter de microscoop. Toch hadden we in dit bos al wel zo veel gezien dat een geleidelijk aanzwellend euforisch gevoel herkenningvonkjes deed overspringen. Deze 'mycoforie' overkomt je als je de ingewanden van een bos kunt bewonderen en herkent.

Zo is de Papilkorstzwam (*Dacryobolus karstenii*) in het veld herkenbaar aan de dikte, de crème tot okerachtige kleur, de stompe wratten en de lekker anijsachtige geur. Het Wit gaffelhaarbuisje (*Henningsomyces candidus*) is in het veld te onderscheiden doordat hij vrij stevig is (voor zo'n teer uitziend ding), en met een goede loep zie je de openingen van de kleine buisjes als miniem kleine grijze vlekjes (zie beschrijving in de Vries (2004)). Ook de Witte dwergpegelzwam (*Mucronella calva*) is met zijn hangende crème pegeltjes zonder subiculum in het veld geen probleem, en de Geveerde raspzwam (*Steccherinum fimbriatum*), met zijn grijsviolet gekleurde getande oppervlak en fraai uitstralende geveerde rand, laat geen twijfel over zijn identiteit bestaan. Van laatstgenoemde soort staat een goede afbeelding op pag. 329 van Krieglsteiner (2000).

Natuurlijk raken je doosjes toch wel vol; tussen en op het rotte hout ligt daarin dan menig Wasbekertje en Franjekelkje verstopt. Dat is de reden dat af en toe stemmen op gaan om ook Ascomyceten-liefhebbers uit te nodigen voor het Cristellaweekend. Tenslotte is gedeelde vreugd dubbele vreugd.

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper, Th.W. & Noordeloos, M.E. 1995. Overzicht van de paddestoelen in Nederland. Nederlandse Mycologische Vereniging.
- Donk, M.A. 1931. Mededelingen van de Nederlandsche Mycologische Vereniging 18–20: 139.
- Hansen, L. & Knudsen, H. (eds.) 1997. Nordic Macromycetes, Vol. 3. Nordsvamp, Kopenhagen.
- Jülich, W. 1984. Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze. Kleine Kryptogamenflora, Band IIB/1. G. Fischer Verlag, Stuttgart.
- Lammers, H. 1993. Nederlandse mycoflora opnieuw verrijkt met een soort uit de Stiphoutse bossen. Coolia 36: 21–22.
- Krieglsteiner, G.J. 2000. Die Grosspilze Baden-Württembergs, Band 1. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- de Vries, B. 2004. Paddestoelen in Oost-Canada: een kijkje op een Nederlands verleden? Coolia 47: 184–189.

Figuur 4: *Tubulicrinis subulatus*. Cystiden, sporen, basidiën en een hyfe. Maatstreepje = 10 μm .